LÄNSI-UUDENMAAN KÄRÄJÄOIKEUS
VÄSTRA NYLANDS TINGSRÄTT

Eduskunnan Lakivaliokunta

Viite: Eduskunnan lakivaliokunnan lausuntopyyntö 22.3.2022

Eduskunnan lakivaliokunta on pyytänyt Länsi-Uudenmaan käräjäoikeudelta kirjallista asiantuntijalausuntoa kansalaisaloitteesta KAA 5/2021 vp (Kouluväkivalta kirjattava rikoslakiin) ja lakialoitteesta LA 12/2019 vp (laiksi rikoslain 21 luvun muuttamisesta).

Laamanni Ilkka Lahtinen on pyytänyt minua laatimaan käräjäoikeuden lausunnon asiassa. Lausuntonani totean seuraava:

Kansalaisaloite

Koulukiusaaminen on vakava ongelma. Siitä aiheutuu kiusaamisen kohteelle kärsimystä ja monenlaista haitta. Koulukiusaaminen rajoittaa yksilön perusoikeuksia kuten oikeutta vapauteen ja turvallisuuteen, fyysiseen koskemattomuuteen jne. Sillä on usein pitkäaikaisia vaikutuksia ja se saattaa rajoittaa kohteen elämää vielä pitkään kouluajan jälkeenkin.

Koulukiusaamisen haitat eivät kohdistu ainoastaan yksilöön, vaan myös yhteiskuntaan esimerkiksi ilmiön laajamittaisuuden vuoksi. On selvää, että koulukiusaamisen torjuminen on hyvin tärkeä yhteiskunnallinen intressi. Tämän vuoksi on varsin ymmärrettävää, että nyt käsiteltävä kansanaloite on tehty.

Edellä lausutusta huolimatta olen sitä mieltä, että erityistä koulukiusaamista koskevaa rangaistussäännöstä ei tule säätää. Ongelman torjumiseen tulee käyttää muita keinoja, eritoten koulutoimen resurssien lisäämistä.

Perustelen käsitystäni seuraavasti:

Vaikka koulukiusaamisen torjumiseen liittyy painavia intressejä ei ole itsestään selvää, että ilmiön torjumiseen on nyt syytä säätää uusia rangaistussäännöksiä. Ensinnäkin on kysyttävä, onko uudelle koulukiusaamista koskevalle rangaistussäännökselle olemassa todellinen tarve – onko laissa aukko tältä osin - vai kattavatko nykyiset rangaistussäännökset jo puheena olevan ilmiön riittävässä määrin?

Kansalaisaloitteessa todetaan, että koulukiusaamista koskeva rikosnimike tulisi kattaa *"kaikkia kiusaamisen äärimmäisiä muotoja"*. Tosiasia on, että nämä vakavimmat kiusaamisen muodot ovat jo rangaistavia. Tämä todetaan asiallisesti ottaen myös po. aloitteessa, kun siinä sanotaan, että *"[a]ikuisten maailmassa kyse olisi lievästä sekä törkeästä pahoinpitelystä tai kunnianloukkauksesta"*. Kun edelleen tarkastellaan lakialoitteessa LA 12/2019 vp ehdotettua tunnusmerkistöä huomataan, että rikoslakiin sisältyy itse asiassa useita rangaistussäännöksiä, jotka soveltuvat koulukiusaamisen torjumiseen.

Näyttää siltä, että koulukiusaamista koskevalla rikosnimikkeellä voitaisiin korkeintaan saavuttaa jonkinlaista symbolista merkitystä. Tätä ei yleensä pidetä riittävänä perusteena rangaistussäännöksen säätämiselle.

Kiusaaminen on jo kielletty esim. perusopetuslain 35 §:n nojalla (ks. myös lukiolaki 30 § ja ammatillisesta koulutuksesta annettu laki 94 §). Jos nähdään tarpeelliseksi määritellä nykyistä selkeämmin, mikä on kiellettyä kiusaamista, voitaisiin tällainen määritelmä sisällyttää mainittuun lakiin sekä muihin opetusta koskeviin lakeihin. Mallina voisi toimina yhdenvertaisuuslain (1325/2014) 11 §, joka sisältää *häirinnän* määritelmän.

Koulukiusaamisen kiellon symbolisen merkityksen korostaminen olisi saavutettavissa tällaisella toimenpiteellä. Teon säätäminen rangaistavaksi on ns. viimesijainen toimenpide, johon tulee ryhtyä, vasta mikäli muut keinot on todettu riittämättömiksi.

Vaikka rikoslaki nykyisellään varsin laajasti kriminalisoi koulukiusaamisen eri tekomuotoja, lienee niin, että kiusaamisen varsin tavanomainen - ehkä jopa tavallisin - tekomuoto on mahdoton säätää rangaistavaksi. Kysymys on ns. ulkopuolelle jättämisestä.

Nyt puheena olevassa ulkopuolelle jättämisessä ei ole kysymys eristämisestä siinä mielessä, että yksilö fyysisin toimin suljettaisiin jostakin tilasta ulos, vaan henkisestä ulkopuolelle jättämisestä – huomion ottamatta jättämisestä, välittämättä jättämisestä tms. – esimerkiksi kaveriporukan ulkopuolelle jättämisestä.

Tällaista kiusaamista olisi erittäin vaikeaa säätää rangaistavaksi. Tämä johtuu ennen muuta siitä, että rikosoikeudellisilla säännöksillä on huomattavasti helpompaa kieltää haitallista aktiivista toimintaa kuin passivisuutta. Tekemättä jättäminen voi olla rangaistavaa, kun toimijalla on selkeä vastuuasema. On vaikeaa nähdä, että koululaisilla voisi olla niin selkeä vastuuasema toisiinsa nähden, että tällainen passiivinen toisen "sivuuttaminen tai huomiotta jättäminen" voitaisiin säätää rangaistavaksi. Tällaiseen kieltoon liittyisi myös huomattavia näyttöongelmia. Vaikeuksia aiheutuisi siitäkin, että rangaistussäännösten tunnusmerkistö on ilmaistava riittävällä täsmällisyydellä siten, että säännöksen sanamuodon perusteella on ennakoitavissa, onko jokin toiminta tai laiminlyönti rangaistavaa. Esimerkiksi Eduskunnan Perustuslakivaliokunta on korostanut tätä tarkkarajaisuus- ja täsmällisyysvaatimuksen merkitystä (PeVM 25/1994 vp). Koulukiusaamista koskeva rangaistussäännös kattaisi siis vain osan ilmiöstä.

Huomionarvoista on edelleen se, että rangaistussäännösten rikkomisten osalta toimivaltainen viranomainen on poliisi. Koulun henkilökunnalla ei ole toimivaltaa epäiltyjen rikosten osalta (muutoin kuin, että heille on säädetty eräitä tilanteita koskeva ilmoitusvelvollisuus).

Jos aloitteen mukainen rangaistussäännös säädettäisiin, täytyisi rehtorin tai opettajan todennäköisesti useammin kuin nyt tehdä laissa mainittuja ilmoituksia huoltajille ja/tai poliisille. Poliisi joutuisi yhä useammin toimittamaan esitutkintaa koulussa tapahtuneiden tilanteiden johdosta. Osa asioista voitaisiin mahdollisesti käsitellä suppeassa esitutkinnassa sekä sakon ja rikesakon määräämisestä annetun lain (754/2010) mukaisessa menettelyssä. Sakon voisi siis usein antaa poliisi tuomioistuimen sijasta.

Osa asioista olisi kuitenkin vietävä täysimääräiseen esitutkintaan ja oikeudenkäyntiin joko asian vakavuuden tai näyttökysymysten johdosta. Koska sekä poliisi että oikeusviranomaiset ovat nykytilanteessa varsin ruuhkautuneet, tarkoittaisi tämä, että aikaa saattaisi kulua varsin paljon kiusaamisrikoksen tekemisestä siihen, että sen tekijä saisi siitä sanktionsa (siitäkin huolimatta, että nuorten asiat on käsiteltävä kiireellisesti rikosprosessissa). Tällainen viive olisi omiaan heikentämään kiellon tehokkuutta.

Lakialoite LA 12/2019 vp

Lakialoitteessa esitetty ehdotus uudesta kriminalisoinnista tähtää vakavan yhteiskunnallisen ongelman torjumiseen. Tämä puhuu lakialoitteen hyväksymisen puolesta. Kokonaisarvioinnin perusteella katson kuitenkin, että lakialoitteen hyväksymistä vastaan puhuvat seikat painavat vaa´assa enemmän.

Perusteen käsitystäni seuraavasti:

Ne edellä luetut seikat, jotka puhuvat uuskriminalisointia vastaan, puhuvat myöskin lakialoitetta vastaan.

Lakialoitteessa esitetty ehdotus uudesta kriminalisoinnista koskisi tunnusmerkistönsä mukaan myös vähäisempiä tekoja kuin mitä kansalaisaloitteessa on tarkoitettu ("...kiusaamisen äärimmäisiä muotoja..."). Jos lakialoite hyväksytään, johtaisi se siihen, että poliisin olisi varsin usein tutkittava koulussa sattuneita tilanteita. Vaikka ehdotettu seuraamus (sakkoa) mahdollistaisi sakon määräämisen poliisin toimesta, jouduttaisiin oletettavasti vähäistä suurempi määrä tapauksista viemään oikeuskäsittelyyn riitaisten näyttökysymysten johdosta. Varsinkin oikeuskäsittely merkitsisi viivettä tapahtuneen rikokseen ja mahdollisen rikoksentekijän syyksi lukemisen välillä. Tämä viive olisi omiaan vähentämään sanktioinnin tehokkuutta.

Herää kysymys, onko sittenkään perusteltua käyttää poliisin resursseja näiden tapausten laajamittaiseen selvittämiseen, vai tulisiko mieluummin koulutoimen resursseja lisätä niin, että sillä olisi paremmat edellytykset torjua kiusaamista nopeasti ja tarkoituksenmukaisesti? Mielestäni jälkimmäiseen vaihtoehtoon on vastattava myöntävästi.

Vaikka lakialoitteessa esitetty ehdotus uudesta kriminalisoinnista on kattava ja riittävän tarkkarajainen ja täsmällinen, jäisi sen ulkopuolelle kiusaaminen, joka toteutetaan kohdehenkilön henkisellä ulkopuolelle jättämisellä.

Mika Illman
Käräjätuomari